

JASEN BOKO

ANDREJ ŽOLDAK

PREMIJERE

PORTRET

FESTIVALI

VOX

HISTRIONIS

MEĐUNARODNA
SCENA

TEORIJA

MI U SVUETU

ANEKDOTE

NOVE KNJIGE

SJEĆANJA

DRAME

“Kazalište je čarolija. Kao hipnoza, kazalište je trenutak kad ljudsko biće biva katapultirano u drugo vrijeme i prostor, neku sasvim novu dimenziju postojanja.” Tako Andrej Žoldak (1962), najzanimljiviji ukrajinski redatelj, definira kazalište. Ovaj učenik Anatolija Vasiljeva do lani je bio poznati alternativac – i u organizacijskom i umjetničkom smislu – koji se uspijevao izboriti za sponzore u surovim ukrajinskim uvjetima za svoje produkcijski ambiciozne predstave, a iz pozicije nekog tko ne pripada ukrajinskom kazališnom establišmentu. Njegove su predstave povremeno izlazile na inozemne festivale, pogotovo na istoku Europe, a interpretacije Shakespearea, Čehova, Gogolja, Dostojevskog, Albeeja stvorile su svojevrsan kult njegovih sljedbenika, ali i velik broj onih koji ga ne vole. Jednostavno, njegove produkcije bitno su različite od onoga što se događa ukrajinskom kazalištu o kojem Europa zna vrlo malo.

Onda je Žoldak najednom iz alternative prešao na čelno mjesto jedne od najvećih ukrajinskih nacionalnih kuća jer je javno isprovocirao ministra kulture, kojega je u gledanoj televizijskoj emisiji pozvao da mu da na upravljanje bilo koje od pedesetak državnih kazališta pa

UVIJEK ĆE POSTOJATI KAZALIŠTE

će vrlo brzo vidjeti što su kazališni rezultati i kako se stvara kazališna Meka.

“Jako bih volio da se konačno dogode prave promjene u ukrajinskom kazališnom životu i njegovoj organizaciji. Iz tog sam razloga i predložio ministru kulture da napravi eksperiment i postavi 10 mladih talentiranih redatelja – a siguran sam da ih imamo – na čelna mjesta velikih ukrajinskih kazališta u različitim provincijama, na dvije godine”, objašnjava mi Žoldak dok sjedimo u stanci njegove produkcije *Mjesec ljubavi* nastale po dramu Turgenjeva *Mjesec dana na selu*.

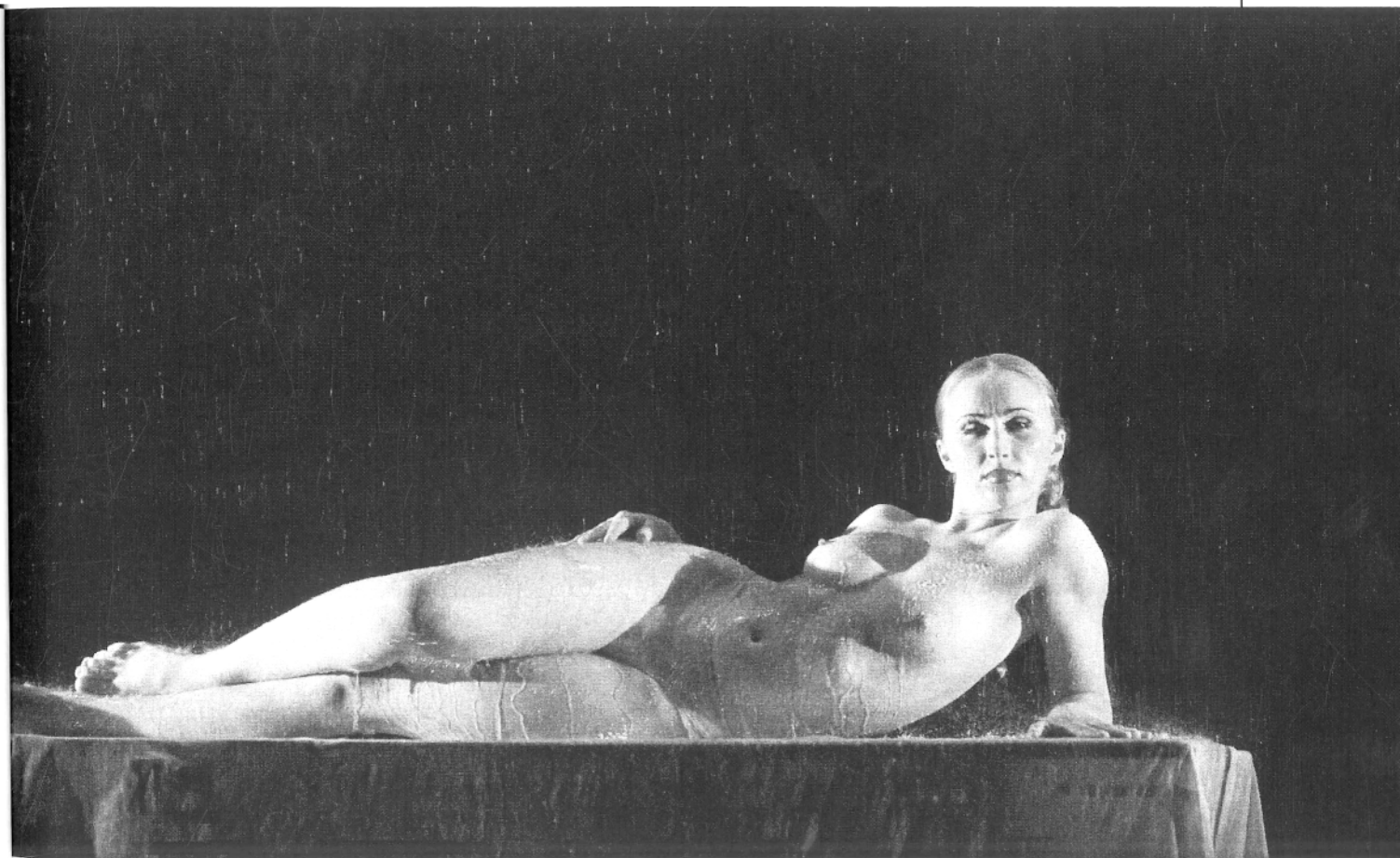
Kao u pravoj tranzicijskoj bajci ministar se odmah odazvao i Žoldak je – jedini od spomenutih deset mladih redatelja – postavljen na čelo velikog kazališta, i to kao njegov generalni i umjetnički direktor. Istina, teatar nije bio u Kijevu, ali ni Harkov nije mal grad, a *Državno ukrajinsko akademsko kazalište Tarasa Ševčenka* jest na prvi pogled ponešto derutna kazališna zgrada, čija je unutrašnjost vidjela i bolje dane, ali u duhu istočne Europe ima velik broj zaposlenih i čak 60 glumaca u angažmanu. I vrlo poznatu povijest, jer je u njemu radio najveći ukrajinski kazališni umjetnik Les Kurbas. Od provin-

cijskog kazališta koje je posljednjih desetljeća bilo potpuno nepoznato na karti Europe, a koje ni u ukrajinskim okvirima nije bilo nešto čime se trebalo baviti, Žoldak je u godinu dana napravio kazališnu kuću čije ime je ucrtao na mapu kazališne Europe. Provincijalno kazalište koje je igralo red dosadno i staromodno interpretiranih klasika, a red navodno suvremene drame, i u kojem su režirali anonimusi, ali s predznakom nacionalnih veličina, Andrej Žoldak potpuno je razorio, stvorivši živ teatar. Ni glumački ansambl od šezdeset ljudi Žoldaku nije bio dovoljan za njegovu viziju pa je u svoje produkcije na scenu uključio i tajnice, portire, razne binske radnike, unijevši u ansambl i samo kazalište dozu neobične živosti.

Mjesec ljubavi

“Za mene je vrlo važno to zajedničko bivanje na sceni pravih (u smislu obrazovanja) glumaca i neprofesionalaca i njihov međuodnos u predstavi”, govori o miješanju *binaca* i profesionalaca Žoldak. “Ne-glumci često pravim glumcima služe kao svojevrsno ogledalo koje im pokazuje koliko daleko mogu ići u nekim stvarima koje pokušavaju na sceni. Zašto bi profesionalcima u takvom odnosu smetalo igrati s tajnicom ili binskim radnikom, taštini takve vrste nije mjesto u ovakvoj kazališnoj viziji.”

Andreja Žoldaka – kojega je jedna ruska kritičarka lucidno opisala kao križanca Pantagruela i Tarasa Buljbe

PREMIJERE
PORTRET
FESTIVALI

VOX
HISTRIONIS

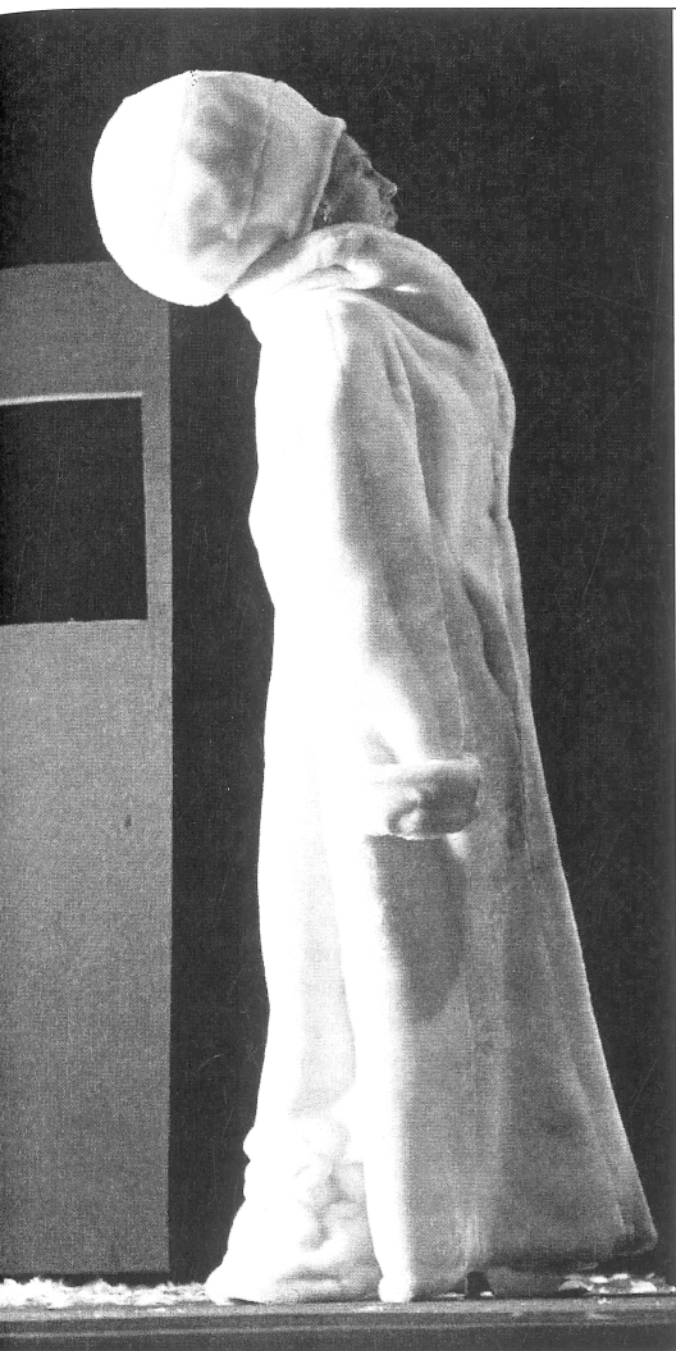
MEĐUNARODNA
SCENA

TEORIJA
MI U SVUETU
ANECDOTE
NOVE KNJIGE
SJEĆANJA
DRAME

16/17 ◀ – upoznao sam na samom kraju devedesetih u sitnim jutarnjim satima u Moskvi, u istoimenom hotelu u koji su bili smješteni sudionici NET (*Novi europski teatar*) festivala. To je jedan od onih festivala kojim kruže selektori i producenti i koje redatelji vide kao dobro mjesto vlastite promocije. Kao selektoru riječkog festivala

malih scena Žoldak (s kojim je i tada bilo vrlo ugodno sjediti i koji je pokazao impozantne sposobnosti konzumacije votke) mi je uporno nudio videozapis svoje produkcije *Tri sestre*, za koju je tvrdio da je genijalna. Taj je video zajedno s desetak drugih "genijalnih" teatarskih radova mjesecima stajao na mojoj polici, sve dok nije

Mjesec ljubavi

stigla vijest da je na beogradskom, još uvijek jakom BITEF-u pobijedio izvjesni ukrajinski anonimus s produkcijom *Tri sestre*, koja je osvojila nagradu kao najbolja predstava festivala.

Ovaj put Žoldak me dočeka kao intendant, a razgovarali smo dugo, prije, tijekom i poslije njegove pred-

stave *Mjesec ljubavi*. Predstavu koja traje puna četiri sata gledao sam zajedno s redateljem, koji me u svakoj od tri stanke vodio u poseban salon gdje je bila servirana lagana večera – sva tri puta! – tijekom koje smo na jednoj panslavenskoj jezičnoj mješavini evocirali uspomene na moskovsku noć, uz vatrena redateljeva objašnjenja kakav ga teatar zanima i što još misli napraviti. Jutro prije toga proveo sam u aranžirki Žoldakova kazališta gdje je na velikom platnu izveo videoprezentaciju svojih drugih dvaju projekata, uz vlastita objašnjenja i gestikulaciju koja je često bila jednako zanimljiva kao i događaji na platnu. U svakom slučaju, obična videoprezentacija postala je Žoldakova performans.

Prva produkcija kojom se Žoldak pozabavio u novom kazalištu čim je stupio na dužnost bio je Shakespea-

reov *Hamlet* iz kojeg je nastala predstava *Hamlet.Dreams*, u kojoj biste – da vam ne kažu koju predstavu gledate – teško prepoznali Shakespeareovu klasičnu tragediju. *Hamlet.Dreams* niz je vizualnih asocijacija, spektakl dinamike, glazbe i pokreta u kojemu je sve moguće, a scenom kao u snoviđenju defiliraju deseci plesača, pjevača i glumaca u impresivnoj produkciji i radikalnom čitanju klasika. Nekoliko glumaca igra samog Hamleta, a jedan od glumaca poznata je zvijezda ukrajinske etnoscene, pjevač lokalnog benda bez prethodnog scenskog iskustva. Scene su ovdje tek šlagvort za potpuno nespontanu redateljsku asocijativnu interpretaciju pa se radi o vrlo zanimljivoj dekonstrukciji Shakespearea iz koje se gradi sasvim originalan i atraktivan svijet. Žoldaka ne brine hoće li se Hamlet prepoznati u njegovoj produkciji: “Mislim, zapravo sam sasvim siguran, da danas Shakespeareov *Hamlet* može biti interpretiran ovako kako ga ja tumačim u predstavi *Hamlet.Dreams*. Koliko će netko u njoj prepoznati Shakespearea ili ne, meni je manje bitno. Ljudi ne idu u kazalište da bi slušali i gledali dobro poznat zaplet. Zato nije moj zadatak poštovati i prenositi priču i karaktere napisane drame na scenu, ja gradim predstavu iz onog što vidim ili osjetim u *Hamletu*. Što će mi Hamlet kojeg poznamo?”

Nije *Hamlet* ni prvi ni jedini klasični tekst koji je Žoldak demontirao i složio u novu cjelinu; u svojim interpretacijama kazališnih klasika poznat je kao radikalni redatelj pa je zanimljiv njegov odgovor na pitanje odnosa dramskog teksta i kazališta: “Drama je druga vrsta umjetnosti. Po mojemu mišljenju, glavni zadatak kreatora/redatelja jest da nađe pravi način prebacivanja, konverzije umjetnosti iz jednog u drugi medij, iz drame u kazalište. Koristim dramu kao predtekst, polaznu točku za ovo prebacivanje u drugu umjetničku sferu. Pa svi smo mi u stanju pročitati komad kao klasičnu umjetnost, razumjeti o čemu se tu radi, što je zaplet i tko su karakteri, zato nam ne treba kazalište da nam prepriča priču i prikaže karaktere. Vremena u kojima je publika dolazila u kazalište čuti i vidjeti zaplet neke drame odavno su prošla. Imate slučaj da mlada generacija u Velikoj Britaniji više ne čita Shakespearea, a pogotovo ne pristaje gledati klasično insceniranje njegovih drama koje poštuju integralni tekst i ono što je pjesnik htio reći. Ono što

traže i što im je puno bliže prebacivanje je svijeta Shakespeareovih drama u novu, kazališnu viziju, originalna interpretacija, ne prepričavanje.”

Nakon dekonstrukcije *Hamleta* Žoldak je ansambl podijelio u dvije skupine, s više od trideset glumaca u svakoj, i uputio se u paralelan rad na dva klasika, u dvije velike produkcije. Solženjicinov *Jedan dan u životu Ivana Denisoviča*, bolni roman o životu i smrti u Gulagu, poslužio je za još jednu originalnu scensku viziju koja ovaj put ostavlja prepoznatljiv predložak, baveći se u prvom dijelu njegovim brutalnim narativnim momentima, dok se u drugom dijelu upušta u asocijativnu metafizičku interpretaciju. Glumački i redateljski moćna, ona udara u gledateljevu dušu, čak i kad nije ruska (ukrajinska). Umjetničke sposobnosti i Solženjicina i Žoldaka daleko nadilaze regionalne i lokalne granice i osjećaje pa je riječ o produkciji koja, dade li joj se šansa, može postati pravi festivalski hit.

Završni čavao u lijes mrtvačkog državnog teatra Žoldak je zakucio paralelnom premijerom i interpretacijom još jednog klasika. *Mjesec dana na selu* Turgenjeva u njegovoj je produkciji postao *Mjesec ljubavi*, a upravo ta predstava pokazuje kako izgleda Žoldakova estetika nespontanu producerskim zahtjevima. Predstava je četverosatni niz slika, nekad zaleđenih, drugi put dinamičnih, asocijativni niz prizora Žoldakove vizije Turgenjeva, koji se uopće ne opterećuje narativnim slijedom. Ovaj redatelj izuzetne vizualne kulture često radi predstave kao niz dinamičnih slika, koje se puno manje bave doslovnom dramaturgijom, a puno im je važnija vizualna dramaturgija. Žoldakovim predstavama predložak je tek odskočna daska za put u ludu vizualnu maštu pomiješanu s bogatom glazbenom podlogom koja zadobiva dramaturške odrednice. U *Mjesecu ljubavi* prepoznatljiva je i Žoldakova fascinacija gruzijskim filmskim redateljem Paradžanovim jer je niz scena zapravo izravna replika na njegove filmove. Glazba je, međutim, možda najbitnije scensko sredstvo kojim se Žoldak koristi. “Nekoliko posljednjih godina nalazim se u fazi u kojoj mi se riječi čine diskreditiranim i nemoćnim izraziti na sceni ono što osjećam. Zato ih vrlo malo koristim, a glazba nudi druge mogućnosti izraza. Tako će biti dok bude trajalo ovo moje razdoblje. Kad se vratim riječima i počnem ih

opet koristiti kao sredstvo izraza na sceni, siguran sam da će to biti na jednom sasvim drugom nivou.”

Nisu svi ljudi za Žoldakom. Vrlo brzo nakon njegovih prvih produkcija u Harkovu pobunio se dio medija pa se išlo do toga da je prozvan ubojicom nacionalnog teatra. Žoldak na takve primjedbe odmahuje rukom, pokazujući na gledalište svoga kazališta u kojem uglavnom sjede mladi ljudi. Istina, ne odsjede svi do kraja, dio publike tijekom *Mjeseca ljubavi* napustio je gledalište, jer njegova estetika nije lako probavljiva i zabavna na prvu loptu. Ali u ukrajinskom kazalištu sa Žoldakom se dogodio potres koji je neke natjerao da ga proglase najvećim kazališnim provokatorom današnjice.

“Doista dugotrajna i beskrajno žilava ukrajinska tradicija, pravi kliše, jest da vas, ako radite nešto različito, drugačije, nešto što većini nije sasvim razumljivo, ako govorite istinu o životu koja nije uvijek reprezentativna, pogotovo ako to radite javno – odmah proglase ‘majstorom javne provokacije’. Nikad ne provociram publiku, radim kazalište koje nema namjeru biti izravno provokativno na neki jeftin način i radim to vrlo pošteno, bez kompromisa. Ako to netko smatra provokacijom, bojim se da su oni ti koji imaju problem, ne ja, a ni publika u mom kazalištu.”

Žoldakov primjer poremetio je ustaljeni red stvari u Ukrajini i preplašio konzervativne teatarske snage mogućnošću novih promjena. “Bojim se da proces pravih promjena još nije započeo jer u većini teataru postoje jake stare snage kojima ovakva situacija odgovara i koji ne žele nikakve promjene”, govori Žoldak. “Koliko god se takvi štedjeli na sceni i oko nje, nimalo se ne štede kada treba obraniti stari okoštali sustav koji nam uništava kazalište, a koji njima omogućava brojne povlastice za koje će se boriti do posljednje kapi krvi. Takvima je zadatak izgraditi stav u javnosti kako je bila pogreška dati mi kazalište u Harkovu, jer ovo kazalište najednom postavlja drugačije norme i radi bitno drugačije predstave. A takvo što moglo bi ugroziti njihovu komotnu i mirnu kazališnu egzistenciju. Eto, to je realistična slika stanja u Ukrajini.”

“Ubojica nacionalnog teatra” pojavio se kao propuh koji prijete paučini ukrajinskog teatra i napadi na njega ne posustaju: “A sve zato jer izravno donosim promje-

ne, drugačiju estetiku, više rada, novu organizaciju kazališta i novo promišljanje njegove uloge u društvu i umjetnosti. S druge strane očita je ta generacijska promjena u gledalištu našeg kazališta, mlađi svakodnevno pokazuju da vole što ovdje radimo. Video i kompjutorska generacija započela je dolaziti u kazalište, što mi se čini jako važnim. S jedne strane su, dakle, riječi medija, a s druge stvarnost koju vidim u gledalištu. Jednostavno, započela je ozbiljna generacijska borba između vizije Ukrajine i života u njoj i starih formacija, a ta je borba zahvatila sve pore života, od umjetnosti do međunarodnih odnosa i vizije svijeta koji dolazi.”

Čelni čovjek te borbe protiv okoštalih normi i navika upravo je sam Žoldak, čiji stavovi o kazalištu, njegovoj svrsi i smislu bavljenja tom umjetnošću ne djeluju nimalo radikalno. Ovaj dobroćudni div (oni koji s njim rade odmahnut će glavom na ovo dobroćudni), koji živi za kazalište, na svoju umjetnost gleda pomalo idealistički:

“Kazalište je različit, drugi svijet u kojem živimo. Što je predstava bolja i nadmoćnija, to više stvara svoj novi, originalni svijet, svijet koji je stvorio čovjek pa je time bitno različit od onog stvarnog svijeta i života. Teatar je, čini mi se, druga strana života preko koje se jedino može dosegnuti onaj podsvjesni i iskonski život. Uvijek će postojati kazalište, bez kazališta nemoguće je napraviti bilo što u ljudskom životu, ono na neki način bitno određuje čovjeka i njegovu egzistenciju. Nemam nikakvog straha da čovjek ikad može odbaciti teatar, bez obzira na sve nove tehnologije, izume i čuda. Dok bude postojao čovjek i dok u njemu bude duha, postojat će i kazalište!”